

УДК 341.

DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2022.05.75>**МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИЙ СТАТУС ВІЛЬНОГО МІСТА ДАНЦИГ (1919–1939 рр.)****Городиський І.М.,**

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри державного управління

Українського католицького університету

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2187-7752>**Городиський І.М. Міжнародно-правовий статус Вільного міста Данциг (1920–1939).**

Статтю присвячено малодослідженій сторінці історії міжнародного права та міжнародної правосуб'єктності – статусу Вільного міста Данциг (сучасний Гданськ) у 1920-1939 рр. Тематика таких державних утворень із спеціальним міжнародним режимом території та суб'єктності є надзвичайно цікавою сторінкою міжнародного досвіду врегулювання територіальних спорів між державами. На жаль їй дослідження у вітчизняній науці міжнародного права (зокрема, міжнародно-правового статусу Нейтрального Мореснету та Вільного міста Краків) почали з'являтися лише в останні роки.

У статті досліджено історію державної приналежності Данцигу та обставини, які актуалізували питання його державної приналежності по завершенню Першої світової війни. Наголошено, що рішення про створення Вільного міста стала компромісом між інтересами Польщі та мешканців Данцигу з одного боку, та між інтересами різних держав-переможниць з іншого.

Виділено основні джерела міжнародно-правового статусу Вільного міста Данциг. Проаналізовано особливості міжнародної правосуб'єктності Данцигу в контексті відносин між Вільним містом і Польщею та Лігою Націй. Особлива увага приділена різноманітним аспектам правосуб'єктності, зокрема: зовнішнім зносинам та членству в міжнародних організаціях; економічним питанням; гарантіям безпеки Вільного міста. Обґрунтовано, що попри спеціальний режим території та обмеження суверенітету, Данциг був незалежною державою в міжнародному контексті.

Виокремлено ті причини, які призвели до завершення історії Вільного міста Данциг, зокрема: перманентні конфлікти із Польщею; неефективність Ліги Націй як ключового гаранта безпеки Вільного міста; прихід до влади в Данцигу нацистів та їх політика на зближення із нацистською Німеччиною. Показано, що в майбутньому застосування таких форматів вирішення міжнародних спорів є недоцільним через неможливість врахування всього комплексу обставин.

Ключові слова: Данциг, Гданськ, Ліга Націй, Польща, територія, міжнародна правосуб'єктність, вільне місто

Horodyskyy I.M. International legal status of the Free City of Danzig (1920–1939).

The article is devoted to a little-studied page of the history of international law and international legal personality – the status of the Free City of Danzig (now Gdańsk) in 1920-1939. The topic of such state entities with a special international regime of territory and subjectivity is a very interesting page of the international experience of settling territorial disputes between states. Unfortunately, their research in the Ukrainian international law (in particular, the international legal status of the Neutral Moresnet and the Free City of Krakow) began to appear only in recent years.

The article examines the history of Danzig and the circumstances that actualized the issue of its statehood after the end of the First World War. It was emphasized that the decision to create the Free City was a compromise between the interests of Poland and the residents of Danzig on the one hand, and the interests of various victorious states on the other.

The main sources of the international legal status of the Free City of Danzig are highlighted. The peculiarities of the international legal personality of Danzig in the context of relations between the Free City and Poland and the League of Nations are analyzed. Special attention is paid to various aspects of legal personality, in particular: external relations and membership in international organizations; economic issue; guarantees of the security of the Free City. It is substantiated that, despite the special regime of the territory and the limitation of sovereignty, Danzig was an independent state in the international context.

The reasons that led to the end of the history of the Free City of Danzig are singled out, in particular: permanent conflicts with Poland; the ineffectiveness of the League of Nations as a key guarantor of the security of the Free City; the coming to power of the Nazis in Danzig and their policy of rapprochement with Nazi Germany. It is shown that in the future the use of such formats for the resolution of international disputes is impractical due to the impossibility of considering the entire set of circumstances.

Key words: Danzig, Gdansk, League of Nations, Poland, territory, international legal personality, free city

Постановка проблеми. Одним із наслідків міжнародних конфліктів є ухвалення, за їхніми підсумками, рішень щодо міждержавних територіальних спорів. Такі рішення часто є компромісними і можуть передбачати особливий міжнародний режим спірних територій, який збалансовує інтереси та претензії різних міжнародних акторів.

Завершення Першої світової війни у 1918 р. теж ознаменувало собою врегулювання територіальних спорів – як тих, що стали передумовами війни, так і тих, які виникли за її підсумками. Одним із останніх став і міжнародно-правовий статус міста Данциґа (сучасний Гданськ) і його околиць, який було визначено в рамках Версальського мирного договору 1919 р., як Вільне місто Данциґ (нім. Freie Stadt Danzig; пол. Wolne Miasto Gdańsk).

Стан опрацювання теми. На жаль, питання статусу Вільного міста Данциґ у 1920–1939 рр. залишається поза увагою вітчизняної науки міжнародного права. Винятком є дисертаційне дослідження А.О. Гачкевича, в якій він розглядав погляди Л. Ерліха на міжнародно-правові засади правосуб'єктності Данциґа, а також окремі думки К.О. Савчука висловлені в «Енциклопедії міжнародного права». У закордонній науці пік досліджень цього питань припав на 1920–1930 рр., зокрема варто виділити праці Дж. Браєрлі, М.М. Льюїса, І.Ф. Д. Морроу та ін. Відповідно у українській правовій науці існує потреба у оновленому дослідженні тематики Вільного міста Данциґ.

Метою цієї статті є дослідження ключових міжнародно-правових засад статусу Вільного міста Данциґ у 1920–1939 рр. та оцінка їх ефективності в контексті досягнення поставлених цілей в сфері міжнародного миру та безпеки.

Виклад основного матеріалу. Місто Данциґ, яке було засноване бл. 1000 р., завжди було важливим торговельним пунктом в Балтійському регіоні. В різні періоди воно входило до складу середньовічної Польщі, Ганзи, Тевтонського ордену, Речі Посполитої та ін. З 1793 р. він перебував у складі Пруссії, а з 1871 р. – Німецької імперії, за винятком 1807–1813 рр., коли волею Наполеона Данциґ володів статусом вільного міста.

Питання суверенітету над містом загострилося після Першої світової війни у зв'язку із потребою забезпечити відновленій Польщі доступ до Балтійського моря, при чому не просто фактичний, а у формі належної портової та військово-морської інфраструктури. На цьому наголошував і президент США Вудро Вільсон у своїх «Чотирнадцяти пунктах» від 8 січня 1918 р. – плані мирного врегулювання світової війни. У п. 14 цього плану передбачалося, що відновленій незалежній польській державі має бути забезпечено «вільний і безпечний доступ до моря» [1, р. 7].

Хоча Польща і отримала невелику смугу балтійського узбережжя в районі сучасної Гдині –

т.зв. «Польський коридор», однак там була відсутня необхідна інфраструктура, тому цей варіант не вважався таким, що задовольняє як потреби Польщі, так і вимоги «Чотирнадцяти пунктів». Тому як пріоритетний спосіб вирішення цього питання обговорювалася передача Польщі Данциґу і прилеглому району

В ході переговорів думка делегацій-учасниць Версальського конгресу розділилася: якщо США і Франція виступали проти того, щоб Данциґ залишався в складі Німеччини, то, Великобританія заперечувала проти його включення до складу Польщі [2, р. 2]. Проблемою був і тогочасний етнічний склад Данциґа, 90% якого складали німці: вважалося, що передача міста Польщі порушить принцип самовизначення націй. Також і в самому місті взимку 1918–1919 рр. пройшли протести із вимогою його збереження в складі Німеччини [3, р. 115].

Для вирішення питання були запитані консультації експертів у підсумку було підтримано пропозицію британського історика Дж. Хідлема-Морлі, який запропонував створити нове незалежне державне утворення – Вільне місто Данциґ [4, р. 11]. Це стало очевидним компромісом держав-переможниць за підсумками Першої світової війни, покликаним збалансувати інтереси Польщі та населення міста. Як відзначав британський правник І.Ф.Д. Морроу «Були сподівання, що в такий спосіб буде збережено німецький характер Данциґа в інтересах його мешканців і в той же час його порт слугуватиме Польщі як доступ до моря» [3, рр. 115–116].

Тогочасний юрист-міжнародник Дж. Л. Браєрлі вважав що «міжнародно-правовий статус Данциґу можна описати, але неможливо класифікувати» [5, рр. 75–76]. Інший видатний правник міжвоєнного періоду та випускник Львівського університету Л. Ерліх вважав, що у Вільного міста була відсутня міжнародна правосуб'єктність, класифікуючи його як «територіальну корпорацію» [6, с. 11]. У вітчизняній науці міжнародного права Данциґ, зокрема К.О. Савчук, відносять саме до поняття *вільних міст*, тобто державоподібних утворень [7, с. 511].

Як буде показано нижче, за більшістю ознак (територія, постійне населення, здатність вступати у міжнародні відносини, яку хоч і було обмежено, існування органів влади та ін.), Вільне місто відповідало ознакам незалежної держави. Тому на нашу думку аналіз основ міжнародно-правового дає змогу говорити про те, що Вільне місто Данциґ було *державою зі спеціальним режимом території та доступу до неї інших держав, обмеженим суверенітетом та нейтральним статусом у зовнішніх зносинах та міжнародними гарантіями власного існування*.

Основними джерелами, які визначали міжнародно-правовий статус Вільного міста Данциґ, стали:

1. Версальський мирний договір 1919 р. (рішення про створення Вільного міста Данциг, введення посади Верховного комісара Ліги Націй у місті та перехідні положення, які супроводжували цей процес);

2. Міжнародні договори між Польщею та Вільним містом Данциг, зокрема Паризька конвенція між від 9 жовтня 1920 р. (надалі – Паризька конвенція), Варшавська конвенція від 24 жовтня 1921 р. та ін.;

3. Конституція Вільного міста Данциг прийнята 17 листопада 1920 р.;

4. Рішення Ліги Націй та її статутних органів, які стосувалися окремих аспектів міжнародно-правового статусу Вільного міста Данциг;

5. Консультативні висновки Постійної палати міжнародного правосуддя.

Однак навіть у комплексі ці документи не змогли ефективно врегулювати всі аспекти міжнародно-правового статусу Данцигу. До прикладу, І.Ф.Д. Морроу відзначав, що і Версальському договору, і Паризькій конвенції бракувало точності у формулюваннях і положеннях: «Надто багато деталей було відкладено для подальшого врегулювання в прямих переговорах між Данцигом і Польщею, що призвело до нескінченних суперечок і непорозумінь» [5, р. 118].

Фактично, міжнародна правосуб'єктність Вільного міста Данциг визначалися двома ключовими факторами: його відносинами із Лігою Націй та Польщею. Нижче ми проаналізуємо основні засади міжнародно-правового статусу цього державного утворення саме в такому контексті.

У випадку **відносин Данцига і Польщі**, остання отримувала широкі права щодо Вільного міста, насамперед щодо контролю за зовнішніми зносинами міста, його економічними ресурсами та забезпеченням його військової безпеки. При цьому, не можна було казати, що на Данциг поширюється суверенітет чи протекторат Польщі.

Так, І.Ф.Д. Морроу заперечував проти такого твердження, зокрема і тому, що Вільне місто мало ознаки незалежної держави (національні символи, грошову одиницю, конституцію, уряд, двопалатний парламент – Фолькстаг (нижня палата) та Сенат (верхня палата) та ін.), Польща не мала повноважень втручатися у його внутрішні справи, а укладення нею міжнародних договорів щодо Данцига мало отримати згоду Ліги Націй [5, рр. 122-123]. Інший дослідник М. М. Льюїс підкреслював, що «Хоча Вільне місто Данциг, здається, не має жодних зовнішніх атрибутів суверенної держави, здається неможливим відмовити йому у певному міжнародному статусі з огляду на його зв'язок із Лігою Націй» [8, р. 100].

Якщо говорити про окремі елементи взаємовідносин Польщі і Вільного міста, то у випадку **зовнішніх зносин Данцига** п. 6 ст. 104 Версальського договору передбачав, що польський уряд візьме

на себе «ведення зовнішніх відносин Вільного міста Данциг, а також дипломатичний захист громадян цього міста під час перебування за кордоном» [9].

При цьому для влади Данцига залишалося лише обмежене коло повноважень у сфері зовнішніх зносин. Так, згідно із ст. 41 Конституції Данцига, Сенат Вільного міста представляв вільне місто у зовнішніх зносинах лише до тієї межі, яка не суперечить положенням вищезгаданої ст. 104 Версальського мирного договору [10].

Детальніше роль Польщі у зовнішніх зносинах Данцига було прописано у ст. 2 Паризької конвенції 1920 р., яка передбачала, що «Польща візьме на себе ведення закордонних справ Вільного міста Данцига» [11], у формі: опіки над громадянами Данцига за кордоном на рівних із громадянами Польщі умовах (ст. 2); участі громадян Вільного міста в роботі консульств Польщі у тих містах, де були значні економічні інтереси Данцига (ст. 3); видачі екзекватур консульським агентам інших держав у Данцигу після консультацій із владою вільного міста (ст. 4); укладенні договорів, що стосуються Данцига лише після отримання позиції його влади та за відсутності заперечень Верховного комісара (ст. 6); надання згоди на отримання Данцигом зовнішніх запозичень (ст. 7) [11].

Також Данциг фактично був позбавлений права набувати членство в міжнародних організаціях. Як було встановлено у Консультативному висновку Постійної палати міжнародного правосуддя «Про Вільне місто Данциг і Міжнародну організацію праці» від 26 серпня 1930 р.: «Вільне місто Данциг не може брати участь у роботі МОП до тих пір, поки не було досягнуто певної домовленості, яка б заздалегідь забезпечувала відсутність заперечень з боку польського уряду проти будь-яких дій, які Вільне місто могло б захотіти вжити як член цієї організації» [12].

Проте навіть такі широкі повноваження Польщі із представництва Вільного міста на міжнародній арені не були свідченням абсолютного контролю над цією сферою. І.Ф.Д. Морроу наголошував, що ведення зовнішніх відносин Данцига не було «беззастережно передано в руки Польщі» [3, р. 123]. У вищезгаданому Консультативному висновку «Про Вільне місто Данциг і Міжнародну організацію праці» було постановлено, що у цій сфері «ні Польща, ні Вільне місто не є повністю господарями ситуації. Вільне місто має право піклуватися про свої власні інтереси та стежити, щоб не робилося нічого, що завдавало б шкоди. Польща має право дбати про свої власні інтереси і відмовлятися від будь-яких дій, які заподіють їм шкоду» [12].

У випадку **економічних аспектів польсько-данцизьких відносин**, то Вільне місто суттєво поступалося власним економічним суверенітетом на користь Польщі. Так, у Версальському мирному

договорі та Паризькій конвенції 1920 р., встановлювалося, що:

1. Данциг' включається до митних кордонів Польщі, в порту встановлюється режим вільної зони (ст. 103 Версальського договору та ст. 13 Паризької конвенції);

2. Польща отримувала право без обмежень вільно використовувати транспортну інфраструктуру міста (ст. 103 Версальського договору). Згідно із ст. 19 Паризької конвенції для управління портом та іншою інфраструктурою створювалася Рада порту та водних сполучень (пол. Rady Portu i Dróg Wodnych Gdańska) у складі 10 членів, по 5 від кожної зі сторін);

3. Польща отримувала широкий контроль за залізничною, портовою та телефонно-телеграфною системою Данцигу (ст. 103 Версальського договору);

4. Польща отримувала необмежене право імпорту та експорту через порт Данцигу (ст. 28 Паризької конвенції) [9; 11].

Також на Польщу покладалися ключові повноваження із *забезпечення безпеки* Вільного міста. Хоча у Конституції Данцигу не було прямо зафіксовано нейтральний статус, однак у ст. 5 містилися положення, які забороняли без згоди Ліги Націй слугувати військово-морською базою, будувати укріплення та дозволяти виробництво боєприпасів або військових матеріалів на своїй території [10]. Фактично ці положення робили Вільне місто безборонним у разі зовнішньої агресії.

Гарантії безпеки Данцига було визначені у рішенні Ради Ліги Націй від 22 червня 1921 р., яким Польщу було уповноважено на «забезпечення ... сухопутної оборони Данцига, а також підтримки порядку на території Вільного міста, якщо сил місцевої поліції виявиться недостатньо». Також інші держави отримували право співпрацювати із Польщею із цього питання. Рішення про звернення до Польщі чи інших держав мало прийматися Верховним Комісаром у разі агресії або загрози агресії з боку сусідньої країни, крім Польщі або ж коли Польща не може забезпечити безпеку Вільного міста [3, р. 121].

Якщо аналізувати *відносини Вільного міста Данцига із Лігою Націй*, то міжнародно-правовий статус Данцигу передбачав тісний взаємозв'язок його як внутрішнього, так і міжнародного становища із Лігою Націй. На думку М.М. Льюїса створення Вільного міста стало «результатом сміливого експерименту для міжнародного управління, який став можливим лише завдяки Лізі Націй» [8, р. 100]. Так, згідно із ст. 102 Версальського мирного договору місто перебувало «під охороною» Ліги Націй, яка брала участь в управлінні ним, зокрема через призначення Верховного Комісара (англ. High Commissioner), який мав постійно проживати у Данцигу [9].

Крім того ст. 42 Конституції Данцига поклала на Сенат Вільного міста обов'язок «в будь-

який час на вимогу Ліги Націй надавати офіційну інформацію про державні справи Вільного міста Данцига». Важливим повноваженням Ліги щодо Вільного міста було і надання згоди на внесення змін до Конституції (ст. 49) [10].

Ці положення дозволили дослідникам, зокрема І.Ф.Д. Морроу, вести мову про «подвійну природу» Конституції Данцига, тобто національну та міжнародну. Міжнародна природа на його думку обумовлювалася саме тим, що у ній «розглядаються відносини між Вільним містом і Лігою Націй» [3, р. 121].

Конституційну роль Ліги Націй було розкрито у висновках Постійної палати міжнародного правосуддя. Так, у Консультативному висновку «Щодо поведження з громадянами Польщі та іншими особами польськокомовними або польського походження на території Данцига» від 4 лютого 1932 р., було зроблене тлумачення ролі Ліги як гаранта Конституції Данцига.

Палата постановила, що Ліга, як гарант Конституції Данцига, зацікавлена у її належному застосуванні, а зі ст. 42 Конституції впливає і її обов'язок втручатися у разі помилкового застосування владою Данцига своєї Конституції» [13]. Згодом цей підхід було підтримано у Консультативному висновку «Про відповідність деяких законодавчих постанов Данцига з Конституцією Вільного міста» від 4 грудня 1935 р. [14].

На практиці це працювало таким чином, що Верховний Комісар отримував звернення від представників Данцигу (напр., у випадку Консультативного висновку від 4 грудня 1935 р. – від депутатів Фолькстагу) і вирішував чи варто передавати питання на розгляд Ради Ліги Націй. Рада, своєю чергою, могла розглянути питання самостійно або ж відправити його на розгляд до Постійної палати міжнародного правосуддя. Тобто, у цьому випадку, Постійна палата фактично виконувала функції органу конституційного правосуддя для Данцига.

Окремо варто зупинитися на посаді Верховного Комісара як представника Ліги Націй у Вільному місті. Ключові повноваження цього посадовця були прописані у Версальському мирному договорі та Паризькій конвенції 1920 р. До таких належали: – обов'язок розглядати спори між Польщею та Данцигом (ст. 103 Версальського договору та ст. 39 Паризької конвенції 1920 р.); – право вето на укладення міжнародних договорів Польщі, які стосуються питань Данцигу (ст. 6 Паризької конвенції); – контроль умов зовнішніх запозичень Вільного міста (ст. 7); – прийняття рішення про звернення до Польщі чи інших держав, щодо забезпечення безпеки Вільного міста в разі зовнішньої агресії чи її загрози (рішення Ради Ліги Націй від 22 червня 1921 р.).

Загалом за час існування Вільного міста (1920–1939 рр.) на посаді Верховного Комісара перебу-

вали 10 осіб, які представляли 7 різних держав. Найвідомішими із них були у 1934–1936 рр. представник Ірландії Шон Лестер (1888–1959), котрий був останнім Генеральним Секретарем Ліги Націй та у 1937–1939 рр. швейцарець Якоб Буркгардт (1891–1974), який згодом став Президентом Міжнародного Комітету Червоного Хреста.

Дослідники досить скептично оцінювали ефективність міжнародних гарантій статусу Вільного міста Данциг. І.Ф.Д. Морроу писав, що «Компроміс запропонований Паризькою мирною конференцією зазнав невдачі», а данциг'зці, німці і поляки «однаково незадоволені із нього» [3, р. 116]. Постійно виникали конфлікти між Польщею і Данцигом: Лише протягом 1920–1939 рр. Верховним Комісаром було розглянуто 66 спорів між Польщею і Данцигом [15, р. 377]. А Постійна палата міжнародного правосуддя протягом 1920–1935 рр. винесла шість Консультативних висновків щодо різних аспектів внутрішнього і зовнішньополітичного становища цієї держави.

Недосконалість правового регулювання правового статусу виявлялося і у практичних труднощах. Так, згідно із ст. 19 Паризькою конвенції 1920 р. Раду порту та водних сполучень мав очолювати голова, що обирався за взаємною згодою Польщі та Данцига [11]. Однак протягом 1920–1934 рр. згоди щодо призначення досягнути не вдалося, і згідно з положеннями тієї-ж статті, голову призначала Рада Ліги Націй із представників Швейцарії. І лише у 1934 р. вдалося погодити призначення громадянина Данцигу на цю посаду [3, р.119].

Іншим положенням, яке не вдалося повністю виконати, були включення Данцигу до складу митної території Польщі та інших її економічних інтересів. Польщі не вдалося повноцінно реалізувати повноваження щодо економічних ресурсів й інфраструктури Данцига і для вирішення логістичних й військових цілей, більша увага приділялася розвитку Гдині та території «Польського коридору».

Критики зазнавали і безпекові засади міжнародно-правового статусу Вільного міста Данциг. Наприклад, відомий британський дипломат і один із архітекторів Версальської системи міжнародних відносин Лорд Бальфур ще на засіданні Ради Ліги Націй 12 грудня 1920 р. рішуче заперечував проти передачі військового контролю над Данцигом Польщі, зазначивши, що це суперечитиме як Версальському договору, так і Статуту Ліги. Його промова завершувалася пророчим зауваженням, що «сила малих держав, таких як Данциг, повинна залежати від власної сили Ліги і не може покладатися лише на власну потужність чи військовий союз із сусідніми державами» [3, р. 122].

Ще одним фактором, який суттєво вплинув на міжнародне становище Вільного міста Данцига та став причиною занепаду тих принципів, які лежали в його основі, став прихід НСДАП до влади в Німеччині, а згодом і в Данцигу. Із 1933 р. пред-

ставники націонал-соціалістів мали більшість в Сенаті Вільного міста та очолювали його. На критичному впливі цього фактору наголошували і дослідники. Так, І.Ф.Д. Морроу у 1937 р. відзначав, що «націонал-соціалістичний уряд Вільного міста порушив багато норм Конституції, серед них і деякі з найважливіших її положень» та що «Конституційні виклики в Данцигу з боку націонал-соціалізму є водночас викликом авторитету Ліги Націй як гаранта територіальної та політичної незалежності Вільного міста» [3, р. 125].

Зрештою, той факт, що Німеччина не змирилася із втратою Данцигу, а більшість громадян Вільного міста підтримували возз'єднання із нею стало ключовою причиною завершення його історії. Амбіції нацистської Німеччини до вирішення «данцигського питання», фактично у формі вимоги, озвучив невдовзі після «Мюнхенської змови», у жовтні 1938 р. міністр закордонних справ Третього Рейху І. Ріббентроп [16, р. 115].

Польський уряд рішуче відкинув ці вимоги та висловлював готовність обстоювати незалежність міста. Міністр закордонних справ Польщі Ю. Бек наголошував, що незалежно від стратегічної цінності Данцигу, він став настільки важливим «символом» для Польщі, що вона готова розпочати війну щоб не допустити зміни статусу Вільного міста [2, р. 16].

Напруження сягнуло піку у серпні 1939 р.: 23 серпня Сенат Данцигу підтримав пропозицію свого очільника А. Форстера про повернення Вільного міста до складу Німеччини. Найтрагічнішим підсумком для міжнародних гарантій Вільного міста Данциг стало те, що Британія і Франція в рамках деескалації не дозволили розглянути це на засіданні Ради Ліги Націй [17, р. 406-407].

В подальшому уряд Вільного міста вжив низку репресій щодо польським громадян і бізнесу в Данцигу, в пресі нагніталися антипольські настрої, а в порту ще з середини серпня перебував німецький лінкор «Шлезвіг-Гольштейн» [18, рр. 512–530]. Саме з нього 01 вересня 1939 р. пролунали перші постріли Другої світової війни, і того ж дня А. Форстер підписав закон про приєднання до Німеччини, а А. Гітлер указ про приєднання Данцигу до Німеччини.

На цьому історія Вільного міста Данциг завершилася. Місто Гданськ за підсумками Другої світової війни увійшов до складу Польщі, хоча формально Вільне місто Данциг не було ліквідовано. В Німеччині досі функціонує ніким не визнаний уряд Вільного міста в екзилі, який наполягає, що анексія 01 вересня 1939 року була незаконною.

Висновки. Головною особливістю статусу Вільного міста Данциг у міжвоєнний період був розподіл відповідальності та гарантій за його існування на міжнародному рівні між Лігою Націй та Польщею. Ліга, з боку, несла відповідальність за саме існування та безпеку Вільного міста Данцига, зберігала контроль за ключовими рішення,

що стосувалися його міжнародного становища на пряму або ж через Верховного Комісара. З іншого боку Польща була повністю відповідальною за зовнішні зносини Данциґа, на неї було покладено обов'язок забезпечувати його безпеку та мала широкі права з використання інфраструктури та економічних ресурсів міста. При цьому Вільне Місто зберігало повну внутрішню незалежність і ознаки незалежної держави.

Однак ті гарантії й інструменти, які передбачав міжнародно-правовий статус Данциґу не вдалося реалізувати повною мірою. Ліга Націй не змогла ефективно протистояти внутрішньополітичним викликам та змінам, зокрема приходу в місті до влади представників НСДАП і зближенню з Німеччиною, а Польща не змогла повною мірою реалізувати свій економічний суверенітет та перебувала в постійному протистоянні із владою Данциґа.

Можна зробити висновок, що встановлення такого компромісного міжнародного-режиму було невдалим і штучним, оскільки не враховувало волі мешканців міста, більшість із яких були німцями і викликало спротив з боку Німеччини, а його створення відбулося винятково в інтересах Польщі. Відповідно, в разі виникнення у майбутньому пропозицій щодо започаткування особливого територіального режиму окремих територій, слід враховувати реалістичність і ефективність міжнародно-правових гарантій, які лежать в їх основі та баланс між інтересами як міжнародної спільноти, так і населення цих територій і держав, для яких ці рішення є компромісними.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Address of the President of the United States, delivered at a joint session of the two houses of Congress, January 8, 1918. Washington, 1918. 8 p.
2. Overy R., Wheatcroft A. The Road to War. Random House: London, 2009. xxi, 537 p.
3. Morrow I.F.D. The International Status of the Free City of Danzig. British Year Book of International Law. Vol. 18. 1937. Pp. 114–126.
4. Rothwell V. The Origins of the Second World War. Manchester: Manchester University Press, 2001. vi, 211.
5. Brierly J.L. The Law of Nations. New York: Oxford University Press, American Branch, 1928. viii, 228 p.
6. Гачкевич А.О. Міжнародно-правові погляди Людвіка Ерліха : автореф. дис. канд. юрид. наук : спец. 12.00.11 Київ, 2016. 20 с.
7. Савчук К.О. Вільне місто. Енциклопедія міжнародного права: У 3 т. / редкол.: Ю.С. Шемшученко, В.Н. Денисов (співголови) та ін.; Інститут держави і права ім. В.М. Корецького НАН України. Т. 1. А—Д. К.: Академ періодика, 2014. С. 511-512.
8. Lewis M.M. The Free City of Danzig. British Year Book of International Law. Vol. 5. 1924. Pp. 89–102.
9. Treaty of Peace between the Allied and Associated Powers and Germany, and Protocol (Versailles, 28 June 1919). Australian Treaty Series. No. 1 (electronic). 1920. URL: www.austlii.edu.au/au/other/dfat/treaties/1920/1.html (date requested: 12.10.2022).
10. Die Verfassung der Freien Stadt Danzig vom 17. November 1920. URL: <https://web.archive.org/web/20150309042207/http://www.verfassungen.de/de/x/danzig/danzig22-index.htm> (Antragsdatum 13.10.2022).
11. Konwencja między Polską a Wolnym Miastem Gdańskiem zawarta w Paryżu d. 9 listopada 1920 r. Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej. 1922. Nr 13, poz. 117.
12. Free City of Danzig and ILO Advisory Opinion of 26 August 1930. URL: https://www.icj-cij.org/public/files/permanent-court-of-international-justice/serie_B/B_18/01_Ville_libre_de_Danzig_et_OIT_Avis_consultatif.pdf (date requested: 17.10.2022).
13. Treatment of Polish Nationals and Other Persons of Polish Origin or Speech in the Danzig Territory : Advisory Opinion of 4 February 1932 (including the text of the declaration by Baron Rolin-Jaequemyns). URL: https://www.icj-cij.org/public/files/permanent-court-of-international-justice/serie_AB/AB_44/01_Traitement_nationaux_polonais_Avis_consultatif.pdf (date requested : 17.10.2022).
14. Consistency of Certain Danzig Legislative Decrees with the Constitution of the Free City: Advisory Opinion of 4 December 1935. URL: https://www.icj-cij.org/public/files/permanent-court-of-international-justice/serie_AB/AB_65/01_Decrets-lois_dantzikois_Avis_consultatif.pdf (date requested: 17.10.2022).
15. Hannum H. Autonomy, Sovereignty, and Self-Determination The Accommodation of Conflicting Rights. Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 2011. ix, 534 p.
16. Wasserstein B. Barbarism and Civilization. Oxford: Oxford University Press, 2007. xxiii, 901 p.
17. Prazmowska A. Poland, the 'Danzig Question'. The Origins of the Second World War / Edt. McDonough F. London: Continuum, 2011. Pp. 394–408.
18. Watt D.C. How war came : the immediate origins of the Second World War, 1938-1939. London: Heinemann, 1989. xv, 736 p.